

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาและเพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษา กับข้อมูลเชิงประจักษ์

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2552 จำนวน 14,292 คน จาก 2,382 โรงเรียน ที่ตั้งอยู่ใน 5 ภูมิภาค จำนวน 76 จังหวัด ได้แก่ ภาคเหนือ 16 จังหวัด 442 โรงเรียน ภาคใต้ 14 จังหวัด 339 โรงเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัด 942 โรงเรียน ภาคตะวันตก 5 จังหวัด 115 โรงเรียน ภาคกลางและภาคตะวันออก 22 จังหวัด 544 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2552 จำนวน 300 จาก 50 โรงเรียน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) โดยมีภูมิภาค จังหวัด โรงเรียน ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกคน เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลากเข้ากลุ่มและสุ่มอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดให้ครูแนะแนวของโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกคนเป็นกลุ่มตัวอย่างและสุ่มแบบง่าย โดยการจับสลากครูที่ปรึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนละ 5 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิต เพื่อทราบแนวคิด ความหมาย และองค์ประกอบต่าง ๆ ของทักษะชีวิต และการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละตัวบ่งชี้ มีข้อคำถามทั้งสิ้น 21 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ของลิเคิร์ต (Likert)

การวิเคราะห์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ค่าสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) สำหรับพิจารณาความเหมาะสมในการนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อสร้างสเกลองค์ประกอบย่อย ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second Order Confirmatory Factor Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้สรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อสร้างสเกลองค์ประกอบของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา และใช้วิธีวิเคราะห์เชิงยืนยันอันดับที่ 2 เพื่อสร้างสเกลองค์ประกอบตัวบ่งชี้รวมของโมเดลโครงสร้างการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน มาสร้างสเกลองค์ประกอบ โดยผู้วิจัยนำค่าสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงยืนยันมาสร้างสเกลองค์ประกอบเพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้หลัก 3 ด้าน สำหรับใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่หนึ่ง ได้ตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

ตัวบ่งชี้รวม = 0.910 (คะแนนมาตรฐานความสามารถในการสื่อสารกับบุคคล
ด้านมนุษยสัมพันธ์ อันที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ทางวาจา กิริยา
และการสื่อสาร ท่าทาง การเขียน และการใช้สัญลักษณ์) + 0.050 (คะแนน
มาตรฐานความสามารถในการรับฟังผู้อื่นพูด) + 0.070 (คะแนน
มาตรฐานความสามารถในการตั้งคำถาม) 0.510 (คะแนน
มาตรฐานความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น) + 0.260
(คะแนนมาตรฐานมีความรับผิดชอบต่อกระบวนการกลุ่ม)

ตัวบ่งชี้รวม = 0.180 (คะแนนมาตรฐานความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล
ด้านการ แยกแยะข้อมูลข่าวสาร) + 0.080 (คะแนนมาตรฐาน
ตัดสินใจ ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาประเมินปัญหาและตัดสินใจ
ตัดสินใจ ปัญหาอย่างมีเหตุผล) + 0.290 (คะแนนมาตรฐานความสามารถ
ในการหาทางเลือกแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของ
ตนเองและสังคม) 0.020 (คะแนนมาตรฐานการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา) + 0.120 (คะแนนมาตรฐานการวิเคราะห์หา
สาเหตุของปัญหา) + 0.030 (คะแนนมาตรฐานการกำหนด
เป้าหมายของการแก้ปัญหา) + 0.030 (คะแนนมาตรฐาน
การกำหนดทางเลือกไปสู่การแก้ปัญหาที่เหมาะสม)

ตัวบ่งชีรรวม = 0.040 (คะแนนมาตรฐานความสามารถในการควบคุมอารมณ์
 ด้านการเลือกให้อยู่ในระดับปกติทุกสถานการณ์) + 0.170 (คะแนนมาตรฐาน
 ดำเนินชีวิตความสามารถในการผ่อนคลายความเครียด + 0.030
 (คะแนนมาตรฐานการคิดหาทางออกอย่างสร้างสรรค์ + 0.510
 (คะแนนมาตรฐานการหลีกเลี่ยงสิ่งเสียดสีและสารให้โทษต่อ
 ร่างกายทุกประเภท) + 0.260 (คะแนนมาตรฐานการออกกำลังกาย
 ที่เหมาะสมกับตนเองอย่างสม่ำเสมอ)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างตัวบ่งชี้
 ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

ในการวิจัยผู้วิจัยได้แยกแยะการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลย่อย 3 โมเดล
 แล้วนำค่าสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบที่ได้มาสร้างสเกลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง
 ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผู้วิจัยแยกทดสอบความสอดคล้อง
 ความกลมกลืนของ โมเดลการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา
 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยแยกโมเดลย่อย
 3 โมเดล ทั้งนี้ก่อนทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณา ได้แก่
 ค่าสถิติ Bartlett's Test และค่าดัชนีไกเซอร์-เมเยอร์-ฮอลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin-Measure of
 Sampling Adequacy = MSA)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาจากค่า (Bartlett's Test of Sphericity) และค่า
 ความน่าจะเป็น ประกอบกับค่าดัชนี ไกเซอร์-เมเยอร์-ฮอลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin-Measure
 Sampling Adequacy = KMO) พบว่า องค์ประกอบย่อยทั้ง 6 องค์ประกอบ เป็นเมทริกซ์เอกลักษณ์
 (Identity Matrix) มีค่าความน่าจะเป็นของ Bartlett's Test of Sphericity น้อยกว่า .05 อีกทั้งมี
 ตัวบ่งชี้ความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมเน้นจากค่า (Kaiser-Meyer-Olkin-Measure Sampling
 Adequacy = KMO) ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันขององค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ
 แยกวิเคราะห์ออกเป็นโมเดล 3 โมเดล ได้แก่ โมเดลมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร โมเดล
 การตัดสินใจ และ โมเดลการเลือกดำเนินชีวิต ผลการวิเคราะห์พบว่า ไค-สแควร์ ของทุกโมเดลไม่มี
 นัยสำคัญทางสถิติ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่
 ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเข้าใกล้ 1 (.99, .98 ตามลำดับ) แสดงให้เห็นว่า โมเดลทางทฤษฎีที่ผู้วิจัย
 สร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

นอกจากนี้ทั้ง 17 ตัวมีค่าน้ำหนักเป็นบวกรวมมีค่าต่ำสุดถึงสูงสุดตั้งแต่ .37 ถึง 1.00 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัวบ่งชี้แสดงให้เห็นว่าทุกตัวต่างเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญขององค์ประกอบย่อยแต่ละองค์ประกอบโดยแต่ละ โมเดลย่อยจะมีตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบแตกต่างกันดังนี้

2.1.1 โมเดลมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่าตัวบ่งชี้ทั้ง 5 ตัว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกรวมมีค่าต่ำสุดถึงสูงสุดมีค่าระหว่าง .37 ถึง 1.00 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวต่างเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร โดยตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด ได้แก่ ตัวบ่งชี้ความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (CAT1)

2.1.2 โมเดลการตัดสินใจ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่าตัวบ่งชี้ 7 ตัวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกรวมมีค่าต่ำสุดถึงสูงสุด มีค่าระหว่าง .64 ถึง 1.00 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวต่างเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญขององค์ประกอบการตัดสินใจ โดยตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด ได้แก่ ตัวบ่งชี้การหาทางเลือกแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและสังคม (CT3)

2.1.3 โมเดลการเลือกดำเนินชีวิต ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่าตัวบ่งชี้ทั้ง 5 ตัว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกรวมมีค่าต่ำสุดถึงสูงสุดมีค่าระหว่าง .48 ถึง 1.00 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวต่างเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญขององค์ประกอบการเลือกดำเนินชีวิต โดยตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด ได้แก่ ตัวบ่งชี้การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับตนเองอย่างสม่ำเสมอ (SEM2)

2.2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองเกิดจากการนำตัวแปรใหม่ที่ได้จากการนำสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบที่ได้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่หนึ่ง มาสร้างสเกลองค์ประกอบย่อย ซึ่งได้ตัวแปร 17 ตัว โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวบ่งชี้ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ ซึ่งถ้าตัวแปรไม่สัมพันธ์กันแสดงว่าไม่มีองค์ประกอบร่วม จะไม่นำเมทริกซ์สหสัมพันธ์นั้นไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณา ได้แก่ ค่าสถิติ Bartlett's Test และค่าดัชนีไกเซอร์-เมเยอร์-ออลกิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = MSA)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์ร่วมกันสามารถนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้เมื่อพิจารณาค่าดัชนีไกเซอร์-เมเยอร์-ออลกิน ของแต่ละองค์ประกอบ พบว่า มีค่าระหว่าง .50 ถึง .70 ซึ่งมีค่ามากกว่า .50 หมายความว่าข้อมูลมีความเพียงพอเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .99 และค่าวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .98 ซึ่งทั้ง 2 ค่า มีค่าใกล้ 1 แสดงว่ายอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลโครงสร้างการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามทฤษฎีมีความตรงเชิงโครงสร้าง สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบเรียงลำดับจากค่ามากไปหาน้อย ได้ดังนี้ .73, .65 และ .38 ตามลำดับ ซึ่งน้ำหนักองค์ประกอบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้รวมความเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เกิดจากองค์ประกอบหลักด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร (IR) องค์ประกอบหลักด้านการตัดสินใจ (DM) และองค์ประกอบหลักด้านการเลือกดำเนินชีวิต (HLC)

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

จากผลการวิเคราะห์โมเดลตัวบ่งชี้รวมการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า โมเดลตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และน้ำหนักองค์ประกอบขององค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ มีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า โดยพิจารณาจากค่า Bartlett's Test of Sphericity และพิจารณาจากค่าดัชนี ไกเซอร์-เมเยอร์-ออลกิน (Kaiser-Meyer-Olkin-Measure Sampling Adequacy = KMO) มีความเหมาะสมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และมีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบหลักของทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 องค์ประกอบ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยและสมมติฐานในการวิจัย กล่าวคือ โมเดลโครงสร้างการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ คือ 1) องค์ประกอบด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร 2) องค์ประกอบด้านการตัดสินใจ 3) องค์ประกอบด้านการเลือกดำเนินชีวิต ซึ่งสาระสำคัญขององค์ประกอบหลักทั้ง 3 องค์ประกอบ ยังอยู่ครบถ้วนตามแนวคิดของนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ เพียงแต่ย้ายที่อยู่ให้เหมาะสมกับนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา และเมื่อแยกองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบเป็น

องค์ประกอบย่อย 6 องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ 21 ตัว ได้จากการสังเคราะห์ทฤษฎีงานวิจัยที่ศึกษาตัวแปรตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าถ้าการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา มีการพัฒนา หรือดำเนินการใด ๆ โดยอาศัยองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อยและตัวบ่งชี้ที่กล่าวข้างต้นย่อมส่งผลต่อการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวทฤษฎี

ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของตัวบ่งชี้การพัฒนาตัวบ่งชี้การพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบยังอยู่ครบ สิ่งที่ยากหายไป คือ องค์ประกอบย่อย 6 องค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ จาก 21 ตัวบ่งชี้ เหลือ 17 ตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้ที่ถูกกำจัดออกไป คือ ตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบ ด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร 1 ตัวบ่งชี้ คือ ความสามารถในการวิพากษ์วิจารณ์ และองค์ประกอบด้านการเลือกดำเนินชีวิต 3 ตัวบ่งชี้ คือ 1) มีความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพ 2) การดูแลบุคลิกภาพ และ 3) การยอมรับผลการกระทำของตนเอง แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยของการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังคงหลักการตามทฤษฎีของการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กวัยรุ่นไว้ จะมีส่วนแตกต่างไป คือ ตัวบ่งชี้ซึ่งเป็นพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นหรือเด็กแต่ละวัย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของเด็กแต่ละคนแต่ละวัย และความแตกต่างของสภาพแวดล้อม ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีของ Mangrulkar, Whitman, and posner (2001, p. 12) และ Bandura (1997, p. 20) ซึ่งนำไปสู่การอภิปรายผลจากองค์ประกอบหลัก หรือตัวบ่งชี้อื่นที่มีน้ำหนักขององค์ประกอบสูงสุดจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร ทักษะด้านการตัดสินใจ และทักษะด้านการเลือกดำเนินชีวิต ดังนี้

1. ทักษะมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร

ทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ทุกตัวบ่งชี้ โดยทักษะการติดต่อสื่อสารมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการสื่อสาร เพราะการใช้ความสามารถในการสื่อสารกับบุคคลอื่นให้ได้รับรู้และเข้าใจในสิ่งที่ต้องการสื่อสารได้นั้นต้องรู้จักใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ทางวาจา กริยา ท่าทาง การเขียน และการใช้สัญลักษณ์ นอกจากนั้นในการสื่อสารที่ดีมีประสิทธิภาพผู้ส่งสารจะต้องมีความสามารถในการรับฟังผู้อื่นและความสามารถในการตั้งคำถาม ซึ่งความสามารถดังกล่าวเป็นความสามารถในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อมูลข่าวสารหรือข้อความระหว่างบุคคล โดยใช้การพูด การเขียน การแสดงท่าทางหรืออารมณ์ จะต้องมีความชัดเจนตรงประเด็น จึงจะทำให้การสื่อสารเป็นไป

อย่างราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ดังนั้น ทักษะการติดต่อสื่อสารจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เพราะเป็นวัยของการแสวงหาเพื่อนและต้องการแสดงออกความสามารถในการรับสารและการส่งสารที่ดีนอกจากจะช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพและยังทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารให้ได้ง่ายขึ้น (กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์, 2545, หน้า 371-379) โดยเฉพาะความสามารถในการฟังจะต้องให้ผู้เรียนเกิดทักษะการฟังอย่างตั้งใจ การใช้คำถามที่ถูกต้องก็จะช่วยให้การสนทนาเป็นไปอย่างราบรื่นขึ้นและการยอมรับในคำวิพากษ์วิจารณ์ (Mulligan, 2004, pp. 90-24) ซึ่งสอดคล้องกับ กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์ (2545, หน้า 371) ที่กล่าวว่า ทักษะที่สำคัญของการสร้างมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร คือความสามารถในการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะประกอบทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ทักษะการฟังจะช่วยให้การสื่อสารได้เป็นอย่างดี สำหรับตัวบ่งชี้บ่งบอกถึงทักษะการให้ความร่วมมือ คือ ความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อกระบวนการกลุ่ม โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์จะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่สุดของทักษะการให้ความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับ กัสต้า ซิลเกอร์ และบรูคส์ (Gazda, Childer, & Brooks, 1987, p. 212) ที่สรุปว่า ทักษะชีวิตแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบใหญ่ องค์ประกอบแรกที่สำคัญ คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบุคคล และตัวบ่งชี้ที่สำคัญเป็นอันดับแรก คือ การสร้างปฏิสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อกระบวนการกลุ่ม ทั้งนี้เพราะการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่พลสมาชิกในกลุ่มหรือในสังคม จะช่วยให้มีความเข้าใจกันและใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น มีความเป็นกันเอง เมื่อต้องทำงานร่วมกันทุกคนก็จะเต็มใจช่วยเหลือกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อกระบวนการกลุ่ม (Neeley, 2004, p. 56) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาศวามสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่ต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของวัยรุ่นตอนปลายในประเทศสหรัฐอเมริกาของ สลิคเกอร์ และคนอื่น ๆ (Slicker & et al., 2005) ที่พบว่า การสร้างสัมพันธ์ภาพและการสื่อสารจะมีความสัมพันธ์กับทักษะในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับสูงกว่าด้านอื่น

2. ทักษะการตัดสินใจ

ทักษะการตัดสินใจองค์ประกอบย่อยที่สำคัญอยู่ 2 องค์ประกอบ คือ ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่สุดของทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ คือ การหาทางเลือกแก้ปัญหาเพราะเด็กวัยรุ่นในปัจจุบันอยู่ในสภาพความเปลี่ยนแปลง เพราะเด็กวัยรุ่นในปัจจุบันอยู่ในสภาพความเปลี่ยนแปลงและความกดดันจากสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมและครอบครัว เพราะสภาพแวดล้อมมีแต่ปัญหามากมาย การที่จะให้เด็กอยู่ได้อย่างมีความสุขนั้น การหาทางเลือกแก้ปัญหาจึงเป็นแนวทางที่เด็กวัยรุ่นต้องการมากที่สุดเพราะเชื่อว่า

ถ้าตนเองมีความสามารถในการหาทางเลือกแก้ปัญหาจะทำให้ตนเองมีความสุขได้ ซึ่งสอดคล้องกับ แอนเซน นังเกิ้ล และแคทริน (Hansen, Nangle, & Kathryn, 1998, p. 489) ที่กล่าวว่า เด็กวัยรุ่นตอนต้น และตอนปลายจะให้ความสำคัญกับการคิดเพื่อใช้ในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นนามธรรมให้เป็น รูปธรรมและมีความต้องการที่จะเรียนรู้การใช้กระบวนการแก้ปัญหาเพื่อหาทางเลือกที่ดีและ เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งการสอนทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณให้แก่เด็กและวัยรุ่น จะช่วยลดและป้องกันพฤติกรรมทางลบและพฤติกรรมขาดสติยั้งคิดของวัยรุ่น นอกจากนี้การ สร้าง ทักษะให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณยังช่วยเป็นการเสริมสร้างให้เด็กรู้จักใช้ทักษะการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอีกด้วยเพราะทักษะการคิดจะช่วยให้เด็กรู้จักใคร่ครวญ ถึงการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล (Shure & Spivack, 1980, p. 29) ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ พฤติกรรมค่านิยม และแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน อิทธิพล จากสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งในปัจจุบันผู้เรียนมีความต้องการที่จะพัฒนา ตนเองให้มีทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้ได้ทางเลือกในการแก้ปัญหา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนให้อยู่ได้อย่างมีความสุขท่ามกลางกระแสการ เปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, หน้า 3-8) สำหรับทักษะ ในการแก้ปัญหาเด็กนักเรียนมัธยมศึกษาจะให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา มากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนักเรียนคิดว่าการรู้จักวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาจะนำไปสู่ การกำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญหา และการการกำหนดทางเลือกไปสู่การแก้ปัญหาที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทาง การแก้ปัญหาของ โอ โดโนฮูว์และคราสเนอร์ (O' Donohue, & Krasner, 1995, p. 154) ที่กล่าวว่า การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์สาเหตุสำคัญของปัญหา จะเป็น สิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่ทางเลือกการแก้ปัญหา เพราะข้อมูลจะช่วยให้คาดการณ์และการวางแผน แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สามารถบริหารเวลาและการใช้เทคนิคแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับ สถานการณ์ (Gazda, Childers, & Brooks, 1978, p. 212) ซึ่งสอดคล้องกับสุรศักดิ์ โควสุภภัทร (2551) ที่กล่าวว่า การคิดหาวิธีแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีข้อมูลซึ่งสามารถหาได้จากเพื่อน พี่ ครู อาจารย์ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และผู้อื่นที่เคารพนับถือ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลนั้นมาวางแผนแก้ปัญหา โดยประเสริฐ ดันสกุล (2551) ได้กล่าวว่าในการวางแผนแก้ปัญหาก็ต้องกำหนดเป้าหมายทิศทาง และผลที่จะ ได้ จากการแก้ปัญหา ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจในการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ทักษะการเลือกดำเนินชีวิต

ตัวบ่งชี้ของทักษะการเลือกดำเนินชีวิตมีองค์ประกอบที่เป็นทักษะย่อย 2 องค์ประกอบ คือ ทักษะการจัดการความเครียดและทักษะการควบคุมดูแลตนเอง โดยทักษะการจัดการ ความเครียดนั้นมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ ความสามารถในการผ่อนคลายความเครียด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

นักเรียนเห็นว่าเด็กในวัยของตนเองนอกจากจะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการประพฤติดีที่ผิดแล้วยังต้องแบกรับภาระการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความคาดหวังของครอบครัว การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีที่สังคมต้องการ และการทำตนให้เป็นที่ยอมรับในหมู่เพื่อน จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดได้ ดังนั้น นักเรียนจึงคิดว่าความสามารถในการผ่อนคลายความเครียดจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ตนเองสามารถเลือกหนทางการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ความสุขของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ กรมสุขภาพจิต (2541, หน้า 9) ที่กล่าวว่า การควบคุมอารมณ์และการผ่อนคลายความเครียดจะเป็นปัจจัยในการป้องกันและฟื้นฟูอารมณ์ไปในทางที่ดี ซึ่งจะช่วยพฤติกรรมเสี่ยงในวัยรุ่นได้ โดยเฉพาะการหาทางออกเพื่อลดความเครียดโดยการติดยาเสพติด การทะเลาะวิวาท และพฤติกรรมทางเพศของแต่ละบุคคล (Jessor, Donovan, & Costa, 1991, p. 17) เทคนิคเบื้องต้นที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการนำไปใช้ฝึกทักษะการจัดการลดความเครียด คือ การฝึกให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในตนเอง เสริมแรงตนเองทางบวก หลีกเลี่ยงการแข่งขันที่ไม่จำเป็น พัฒนาการกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง ยอมรับในข้อจำกัดของตนเอง ฝึกการผ่อนคลาย และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ (Kleinke, 1998, p. 121) สำหรับทักษะการควบคุมดูแลตนเอง ตัวบ่งชี้ที่นักเรียนให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การออกกำลังกายที่เหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการออกกำลังกายนอกจากจะช่วยให้ตนเองมีสุขภาพร่างกายดี มีบุคลิกภาพที่ดี ยังเป็นการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเป็นการหลีกเลี่ยงการมั่วสุมเมาสิ่งเสพติดประเภทต่าง ๆ (Deen, Bailey, & Parker, 2002) นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญและสอดคล้องกับการควบคุมดูแลตนเองอีกประการหนึ่งสำหรับเด็กวัยรุ่น คือ การยอมรับการกระทำของตนเอง ที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกให้เป็นผู้มีความสามารถยอมรับการกระทำของตนเอง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นผลที่เกิดจากพฤติกรรมด้านบวกหรือด้านลบของตนเองก็ตามเพราะสิ่งที่ตามมา คือ ประสบการณ์ตรงที่เด็กในวัยนี้จะได้จดจำไว้เป็นบทเรียนว่าสิ่งใดควรละเว้นและสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดควรอดทน ก่อนที่จะตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป (Bandura, 1977, p. 140)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรกำหนดให้นำตัวบ่งชี้ทักษะการดำเนินชีวิตของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาไปใช้พัฒนาทักษะชีวิตนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ เพราะทักษะการดำเนินชีวิตของนักเรียน ผู้บริหาร ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา ครูประจำชั้น ครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ จะต้องร่วมบริหารจัดการพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะการดำเนิน

ชีวิตของนักเรียน การนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนการให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการ และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบชีวิตของนักเรียนโดยตรง

1.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรนำตัวบ่งชี้รวมที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 จากการตรวจสอบโมเดลโครงสร้างเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ตัวบ่งชี้รวมทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ 17 ตัวบ่งชี้ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบหลักด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร องค์ประกอบหลักด้านการตัดสินใจ และ องค์ประกอบหลักด้านการเลือกดำเนินชีวิตมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนั้น การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาควรพิจารณาองค์ประกอบหลักทั้ง 3 องค์ประกอบ

2.2 โมเดลองค์ประกอบหลักด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร มีความสำคัญการพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้บริหาร ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษาควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลัก ด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร ควรปฏิบัติผ่าน 5 ตัวบ่งชี้ เกี่ยวกับความสามารถในการสื่อสารกับบุคคลอื่นที่เหมาะสมและสถานการณ์ทางวาจา กิริยาท่าทาง การเขียน และการใช้สัญลักษณ์ ความสามารถในการรับฟังผู้อื่นพูดและความสามารถในการตั้งคำถาม ความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและมีความรับผิดชอบต่อกระบวนการกลุ่ม

2.3 โมเดลองค์ประกอบหลักด้านการตัดสินใจ มีความสำคัญต่อการพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้บริหาร ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลักด้านการตัดสินใจ และควรปฏิบัติผ่านตัวบ่งชี้ จำนวน 7 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างวิจรณญาณ ประกอบด้วย ความสามารถในการวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา ประเมินปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การหาทางเลือกแก้ปัญหา ที่ถูกต้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและสังคม การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา การกำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญหา และการกำหนดทางเลือกไปสู่การแก้ปัญหาที่เหมาะสม

2.4 โมเดลองค์ประกอบหลักด้านการเลือกดำเนินชีวิต ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้บริหาร ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา ควรให้ความสำคัญองค์ประกอบหลัก ด้านการเลือกดำเนินชีวิตและควรปฏิบัติผ่านตัวบ่งชี้ จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ทักษะการจัดการความเครียด ประกอบด้วย ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ให้อยู่ในระดับปกติ ทุกสถานการณ์ ความสามารถในการผ่อนคลายความเครียด การคิดหาทางออกอย่างสร้างสรรค์ ความสามารถในการหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติดและสารให้โทษต่อร่างกายทุกประเภทและการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับตนเองอย่างสม่ำเสมอ

2.5 ควรจัดทำคู่มือหรือแนวปฏิบัติตามตัวบ่งชี้ของรูปแบบการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติให้ได้ผลตรงตามตัวบ่งชี้ที่กำหนดไว้

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ปัญหาทักษะการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ค้นพบเป็นปัญหาที่เป็นวิกฤตของชาติในปัจจุบัน ดังนั้น ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จึงขอเสนอแนะให้มีการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อนำผลไปใช้แก้ปัญหาในภาพรวมทั้งประเทศ ดังนี้

3.1 ควรต่อยอดการวิจัยในครั้งนี้โดยการศึกษากิจการกรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้เหมาะสมกับนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา

3.2 ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีจากเอกสาร ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิและการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาตัวบ่งชี้ได้ดีประเภทหนึ่ง ดังนั้น หน่วยงาน องค์กร บุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาตัวบ่งชี้ สามารถนำวิธีดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาตัวบ่งชี้เรื่องอื่นต่อไปได้ ได้แก่ การพัฒนาตัวบ่งชี้การพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.3 ควรศึกษาและพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะในการดำเนินชีวิตของนักเรียนระดับอื่น ๆ ในสังกัดต่าง ๆ ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เป็นต้น

3.4 ควรมีการศึกษาตัวแปรหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดต่าง ๆ